

На изток или на запад е „На Острова на блажените“

Хипотези за мистифициране на пространството

Доц. дфн Пламен Дойнов

Нов български университет

Резюме

Можем ли да опитаме да играем играта на Славейков? Да се престорим, че *вярваме* на мистификацията? Да се оставим на приключенския импулс като пожелаем да *намерим* Острова? Да *тръгнем* към Острова? Да го *разпознаем* и *посетим*?

И така, къде е Островът на блажените?

Известно е, че Пенчо Славейков взема идеята за мястото от древногръцката митология, което събира героите и знатни смъртни хора именно в *блажен* рай. Това е проекция на едновременно липсващо и присъстващо културно пространство, на отдалечено, но и близко битие в литературата, положено някъде в митологичния средиземноморски юг.

Хипотеза 1 (география)

Ако беше *реално* географско място, Островът на блажените би бил най-вероятно в Йонийско море, граничещо с Адриатическо и постепенно разтварящо се в по-голямото Средиземно море. Островът би се намирал може би близо до Йонийските острови или дори би могъл да бъде (неизвестна) част от тях, на почти еднакво разстояние от Гърция, Италия и Албания. Той силно напомня за острови като Паксос или Антипаксос, или на остров, сякаш заблудил се и запратен някъде в открито море на юг.

В предговора към антологията Славейков изтъква „живописната външност на живота и природата на Острова“. Никъде не се долавя смяната на четири сезона. Зимата липсва.

Биографичните знаци чертаят близости с Гърция и Италия. Боре Вихор е син на „безпокоен скитник“ и на „открадната робиня, хубавица, родом от остров Хиос“. Като бунтовник емигрира в Сицилия, откъдето „праща дома си вест“, а после става *гарибалдиец*, обесен в Рим. Секул Скъта е син на богат търговец, живеещ в Пирея. Към годината на отпечатването на мистификацията Нягул Кавела живее в Капри. Местата на произход и обитаване на островитяните са почти винаги в гръко-италианската островна зона.

Островът на блажените може да бъде определен като *йонийски* или *медитерански*, локализиран на югозапад спрямо българските пространства, но и достатъчно на юг и на изток спрямо европейския запад.

Хипотеза 2 (история)

Островът на блажените има млада история. В книгата се появяват тук-там данни, че все пак е бил под османска власт. И тъкмо този исторически признак го разколебава в хипотетичната му принадлежност към Йонийските острови, останали векове венецианско владение. В очерка за Видул Фингард например се казва, че „народа на Острова на блажените умствено и душевно и до днес седи, все още по турски, на оная черга, на която е седял в дните на робството“.

И все пак други данни – като участието на Боре Вихор в „заговор против княз Селвини“ (около 1850 г.) – насочват тъкмо към италианското (венецианското) управление на Острова.

Всички посочени години на исторически дати и събития в книгата могат да бъдат съотнесени към подобни дати и събития от историята на България и от биографията на П. П. Славейков. Но буквалното им тълкуване ограничава разбирането.

„На Острова на блажените“ времето е вгънато в пространството. Впрочем такава е хронологията на литературата – пространствена. Така литературата замества рехавата история на Острова. Оказва се, че Островът на блажените си има *своя* национална история, която по същината си е *литературна*.

Хипотеза 3 (литература)

Още във второто изречение на предговора си към „На Острова на блажените“ Славейков оповестява, че печата на български „антология от песни и стихотворения из една чужда поезия, за чието съществуване едва ли някой нашенец е чувал по-напред, както англичаните за нашата народна песен“.

Показателна симетрия: литературата на Острова е на също толкова разстояние от българската публичност, колкото българската литература (народна песен) от английската публичност. Става дума за равноотдалечени културни пространства, които излъчват екзотичност – България към Англия и Островът към България.

Островът е толкова *незнаен* у нас, че Славейков се явява негов откривател. Но той го открива не само за българите, а и в значителна степен за самите островитяни, заявявайки, че *стъкмява* биографиите и характеристиките „повече от факти за пръв път от мене лично събирани, че готов и печатан материал за това почти няма“. Поезията там страда от липса на критическа и каквато и да е друга саморефлексивност, защото „тия биографии и характеристики на поетите се явяват нещо съвсем ново, неизвестно и за самите читатели на Острова“.

Въпреки тези дефицити, литературата на Острова демонстрира понякога самосъзнание за пълноценност и мощ. В един от цитираните очерци на Ралин Стубел тя се представя като индивидуалистическо откровение, което има бъдеще:

„Литературата на Острова на Блажените не се развива тъй органически, както у съседите им. Но затова пък индивидуалните прояви на творчеството у тях са много по-интенсивни и значителни, бликащи с елементарна страст и сила. Благодат за тоя млад народ е, както в обществения му живот, тъй и в литературата, че той не си връзва волята с каиша на преживелици и мъртъвщини на каква и да е традиция.“

Поезията на Острова влиза в пряк досег и интензивен диалог с европейските литератури. Островът на блажените е неравностойна, но видима и диалогична част от европейското литературно пространство.

Хипотеза 4 (литературна история)

В очерка за Витан Габър авторът Славейков споменава, че е *бил* на Острова на блажените. Сякаш това въобразено посещение му дава шанс да се превърне в *истински* откривател/изобретател на друга литература/поезия. Демииургът автор успява да зададе и литературноисторическите проекции на този нов литературен свят. Изключителното влияние на Славейковата книга се дължи на няколко идеи, извлечени и конструирани тъкмо чрез „На Острова на блажените”. Тук ще ги щрихираме:

- Идеята за алтернативно (книжно, фикционално) пространство.
- Идеята за липсата на референт и оригинал.
- Идеята за синхронната, „драматургична” съположеност на текстовете в литературата и литературната история.
- Идеята за постоянното *различаване* (differance) на автора.
- Идеята за въвеждането на теоретическия дискурс в поезията.
- Идеята за пренаписването (изобретяването) на традицията.

*

Литературната история вече е сторила достатъчно, за да изтегли Острова на блажените, създаден от П. П. Славейков, на специална дистанция от иносказателни и прочее тълкувания, обособила го е като *отделна културна територия*. Нека гледаме на този Остров именно като на пълноценно пространство, мистифицирано, за да бъде *алтернативен свят*, в който идеята за българското е част от идеята за европейското.

Островът на блажените е част от *западната идея* в българската литература и култура (това означава и *южна*, и *медитеранска* идея), феномен на българския модернизъм, равноценно положен в контекста на западноевропейската културна модерност.